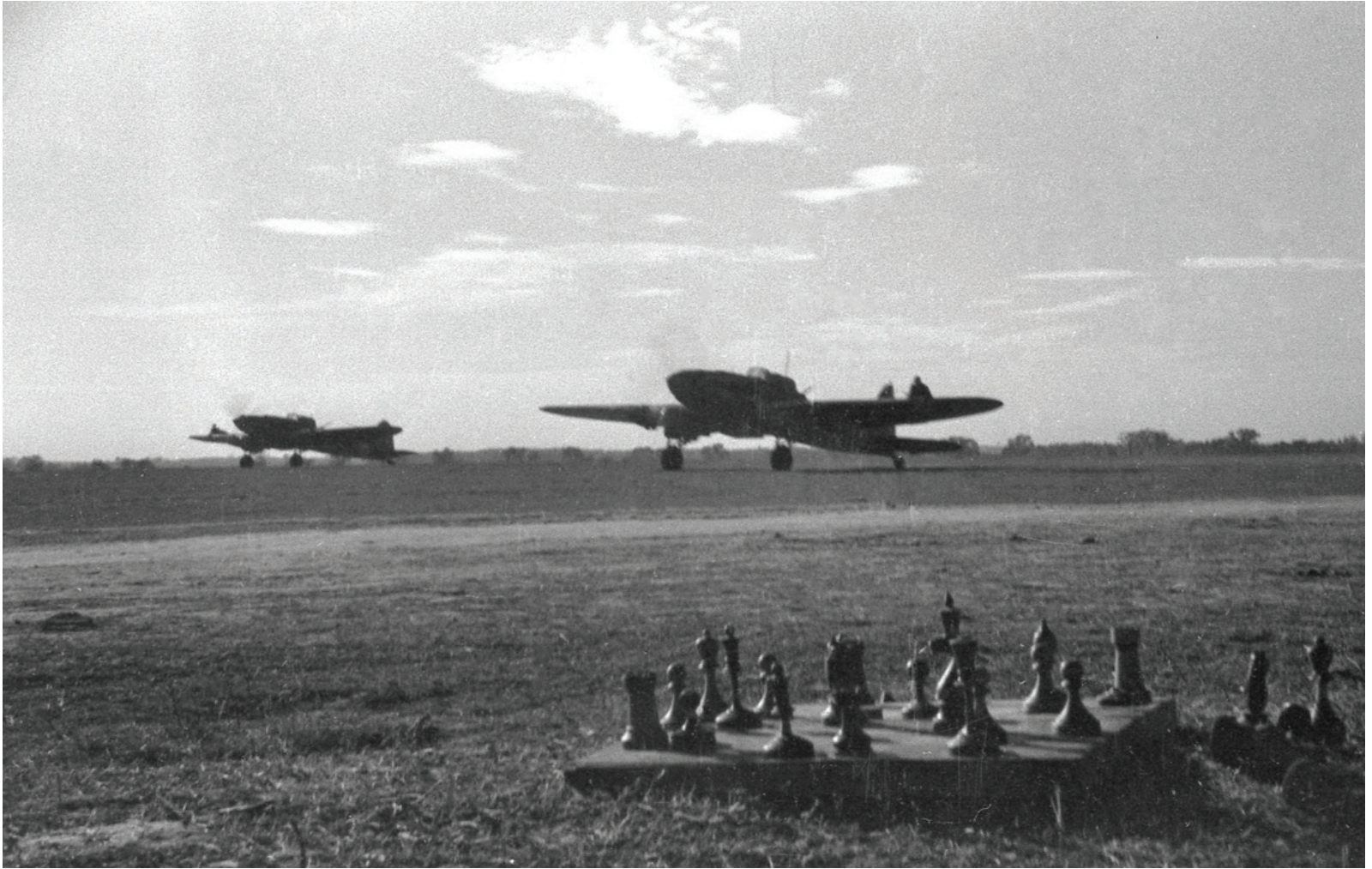

Федина

ДРУГА СВІТОВА

кан'єт

УДК 94(477)“1939/1945”(092)

Д76

Друга світова. Родинна пам'ять / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс; редкол.: Л. Легасова (кер. проєкту) та ін. – К., 2021. – 266 с.

ISBN 978-966-136-793-6

Видання є одним із результатів реалізації великого музейного проєкту «Родинна пам'ять про війну». Праця містить родинні історії – емоційні свідчення активних учасників і сучасників Другої світової війни та осмислені рефлексії їхніх нащадків. Написані серцем, душею, вони різні і є унікальними его-джерелами, через які воєнна доба набуває образів, позбавлених елементів ідеологізації, гло-рифікації та романтизації. У цьому пам'яттєвому вимірі війна постає як цивілізаційна і гуманітарна катастрофа, у якій своєрідними «трасуючими лініями» прокреслено життєві траєкторії її звичайних акторів.

Книжка призначена для науковців, краєзнавців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією України періоду Другої світової війни.

Редакційна рада

Л. Легасова (керівниця проєкту), І. Ковальчук, О. Стяжкіна, О. Лисенко (науковий редактор),
І. Патриляк, В. Сімперович

Рецензенти

Ю. Шаповал, доктор історичних наук, професор
Г. Грінченко, докторка історичних наук, професорка
А. Дробович, кандидат філософських наук

Упорядники

Л. Легасова, О. Білоус, І. Васильєва, Н. Гамарник, В. Сімперович,
Н. Смолярчук, А. Солонець, Т. Стріхарська

Редагування, коректура: Ю. Бедрик, І. Шумахер

Дизайн: О. Собкович

Верстка: А. Мойсеєнко, С. Нікітіна

Затверджено до друку вченою радою Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, протокол № 1 від 18 січня 2021 р.

ISBN 978-966-136-793-6

© Національний музей історії України у Другій світовій війні.

Меморіальний комплекс

© Автори, упорядники

ЗМІСТ

До джерел (замість прологу)	5	<i>Ліана Дахненко</i>	
«Родинна пам'ять про війну». Синопис	7	Не вір прикметам	135
Говорити про пам'ять	11		
СПОГАДИ. РОЗДУМИ			
<i>Іван Патриляк</i>		<i>Надія Трохимець</i>	
«Господи, рятуй-помилуй!»	17	На межі	143
<i>Тетяна МакКой</i>		<i>Анатолій Настасюк</i>	
Крізь терни, славу і «чистилище»...	29	Неопубліковане	153
<i>Ніна Абрамович</i>		<i>Надія Смолярчук</i>	
Таємниця старої валізи	39	Перехрестя	163
<i>Євген Овсіюк</i>		<i>Володимир Пилипчук</i>	
За Українську Державу	47	Тернові шляхи	173
<i>Валентина Вербицька</i>		<i>Павло Ткаченко</i>	
«Хата моя, біла хата...»	55	Пережите і не забудьте...	185
<i>Ганна Богицька</i>		<i>Володимир Чорновол</i>	
Непомітний, але надійний	63	Дружба vs режими	193
<i>Олександра Волкова</i>		<i>Людмила Жоголь</i>	
Вижити	73	Спогади у кольорі	203
<i>Ніна Мігова</i>		<i>Олександр Лисенко</i>	
Ангел милосердя	81	Історії двох жінок	211
<i>Людмила Рибченко</i>		<i>Леонід Лобко</i>	
Поєднані добром	93	Заплющити очі	223
<i>Володимир Кудря</i>		<i>Володимир Чермошенцев</i>	
Щемливе	103	Нотатки повстанця	229
<i>Елеонора Коваль</i>		<i>Валерій Грицюк</i>	
Навколовоєнне	115	Сюжети без закінчення	241
<i>Маріанна Гункевич</i>		Від джерел (замість епілогу)	251
Причастя	125	Наратори родинної пам'яті	253
		Іменний покажчик	255
		Географічний покажчик	259
		Перелік умовних скорочень	263

ВІД ДЖЕРЕЛ (ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ)

Ось і перегорнуто останню сторінку нашої книжки... Ми прямували її шпальтами до джерел роду, осягаючи родинні історії, наративи, що змальовують долю, життєвий шлях Людини – тієї, яка здолала всі незгоди й пройшла пекло воєнної доби, уникла кривавих блискавиць тоталітарних режимів. Ми... читали, рефлексували, робили висновки... відштовхуючись від джерел...

Родинна пам'ять про Другу світову війну поєднала в собі пам'ять індивідуальну, колективну та історичну. Ця пам'ять, уособлюючи мнемонічний плюралізм, нівелює розділення пам'яті про Другу світову, згладжує та долає її «болючі точки», уможлиблює дискурс і конструктив, впливає на формування громадянської позиції Людини. Цей досвід пам'ятання не інтерпретує великі битви, їхнє політичне тло чи глорифіковано-героїчний досвід боротьби (не важливо, під якими ідеологічними гаслами), а навпаки, намагається щиро «поділитися» власними чи відрефлексованими практиками виживання в надзвичайно складних реаліях воєнного буття (знову-таки не вельми принципово, чи це підрадянські реалії чи піднацистські умови, фронтові шанці чи комфортні оселі в глибокому тилу, партизанські землянки чи повстанські схрони, сільські хати чи міські квартири). Пам'ять

роду повертає в меморативний та історіографічний наратив імена й події, які цензурувала, спотворювала чи втаємничувала радянська влада, вшановує жертв тоталітаризму й борців за суверенізацію та незалежнення України, зрештою, деталізує минуле, а не продукує суцільну міфологізацію окремих фактуалій. Вона – про гартування тіла та духу, пережите й передумане... Вона – про воєнне будення, а не ідеологічні вподобання, про перебування у війську, а не службу диктаторам...

Родинна пам'ять позначена глибоким психологізмом, а її деталі створюють своєрідний ефект занурення в минуле. Фіксує її, ніби фізично заглиблюєшся в ті непрості часи, відчуваєш запах горілої землі, диму й пороху, пронизливий звук падаючих бомб, крик поранених, невимовну тугу за полеглими й розстріляними... А ще – Перемогу над тяжкістю втрат і нелюдською втомою, розгубленістю й страхом, холодом і голодом, ницістю й болем, хамелеонством і брехнею... Водночас родинна пам'ять учить правдивості й справедливості, дружби й вірності, доброти й щирості. Урешті – навчає бути Людиною!

У непростих умовах сьогодення, коли українське суспільство переглядає і трансформує духовні цінності, соціальні інститути та

моральні регулятори життя, осмислення родинного пам'ятання як важливої ланки ментального родоводу, сполучної тканини міжпоколіннєвої комунікації бачиться особливо актуальним. Саме тому, і це очевидно, крапку в акумулюванні родинних історій ставити зарано, а музейний проєкт «Родинна пам'ять про війну» має тривати. Пам'ять роду

потрібно плекати, передавати нащадкам, унапрямувати в майбутнє, продукувати й випускати у світ нові книжки, популяризувати музейними засобами. Від джерел – до збереження родинної пам'яті! Підтримуймо вогник пам'яті власного роду!

Друга світова. Родинна пам'ять / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс; редкол.: Л. Легасова (кер. проєкту) та ін. – К., 2021. – 266 с.

Видання є одним із результатів реалізації великого музейного проєкту «Родинна пам'ять про війну». Праця містить родинні історії – емоційні свідчення активних учасників і сучасників Другої світової війни та осмислені рефлексії їхніх нащадків. Написані серцем, душею, вони різні і є унікальними его-джерелами, через які воєнна доба набуває образів, позбавлених елементів ідеологізації, глорифікації та романтизації. У цьому пам'яттєвому вимірі війна постає як цивілізаційна і гуманітарна катастрофа, у якій своєрідними «трасуючими лініями» прокреслені життєві траєкторії її звичайних акторів. Книжка призначена для науковців, краєзнавців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією України періоду Другої світової війни.

World War Two. Family Memory / National Museum of the History of Ukraine in the Second World War. Memorial Complex; editorial board: L. Legasova (head of the project) and others. – Kyiv, 2021. – 266 p.

The edition is one of the results of development of the big museum project “Family Memory of War”. This work contains the family stories – the emotional testimonies of active World War Two participants and witnesses as well as the conscious reflections of their descendants. Saved in hearts and souls, the testimonies are different and unique self-sources which revive the war epoch without elements of ideologization, glorification and romanticization. In this memory dimension, the war emerges as the civilizational and humanitarian catastrophe, with the life trajectories of its ordinary actors as the special “trace”.

The edition is purposed for researchers, local historians, teachers, students and everyone who is interested in the history of Ukraine in the World War Two.